

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРИЙНЯТТЯ АДВОКАТОМ ДОРУЧЕННЯ НА ВЕДЕННЯ СПРАВИ

Етика адвокатської діяльності передбачає різноманіття ситуацій, в яких можна простежити застосування адвокатами етичних правил професії. Правила адвокатської етики, що покликані регулювати поведінку адвоката, закріплюють напрями реалізації положень цих Правил [1]. Зокрема, йдеться про стосунки адвоката з клієнтами, з іншими адвокатами, із судом, учасниками судового процесу, посадовими особами, органами дізнання, досудового слідства та т.ін. Отже, якщо також врахувати публіцистичну, суспільну, наукову діяльність адвоката, то стане зрозумілим, який великий спектр професійних обов'язків адвоката пронизують етичні норми.

Серед усіх цих дуже важливих взаємовідносин адвоката буде невірним виділити якісь найбільш важливі, оскільки всі етичні прояви в сукупності й можна вважати дотриманням етичних правил, проявом професіоналізму. Проте все ж таки взаємовідносини адвоката з клієнтом потребують максимальної уваги. Саме для захисту прав клієнта й діє адвокат – це його вклад у досягнення суспільного блага, виконання ним завдань, які покладає на адвокатуру Конституція (ст. 59 Основного Закону).

Дійсно, що стосунки з клієнтом також передбачають велику кількість аспектів. Завданням даного дослідження є комплексно-схематичне з'ясування проблем прийняття адвокатом доручення на надання правової допомоги.

Прийняття доручення є лише початковою стадією взаємовідносин адвоката з клієнтом. Проте, як кажуть, добрий початок – половина справи. Однак вже на цьому етапі виникає чимало питань етичного характеру. Ці питання мають бути вирішені у міру їх виникнення. Частина питань, що виникають, тим чи іншим чином урегульовано законодавством про адвокатуру. Проте окремі аспекти взаємовідносин адвоката з клієнтом залишаються дискусійними і в теорії, і на практиці [2]. Отже, ретельне дослідження прийняття адвокатом доручення від клієнта є необхідним для подальшого нормативного врегулювання адвокатської діяльності, вдосконалення адвокатської практики.

Відповідно до ст. 18 Правил адвокатської етики, адвокат може прийняти доручення на надання правової допомоги тільки безпосередньо від клієнта або його представника, уповноваженого на укладання угоди з адвокатом. У всіх випадках, коли допускається прийняття доручення не безпосередньо від клієнта, а від його представника, адвокат зобов'язаний отримати підтвердження згоди клієнта на надання йому правової допомоги цим адвокатом, якщо у представника відсутні повноваження на вибір адвоката на свій розсуд без погодження з клієнтом. Таким чином, вказана норма Правил адвокатської етики є продовженням конституційної норми про свободу кожного у виборі захисника своїх прав.

Волевиявлення на те, щоб саме визначений адвокат представляв його інтереси в суді, клієнт виявляє в більшості випадків, вже після бесіди з адвокатом, коли клієнт знаходить попереднє підтвердження репутації адвоката.

Стаття 19 Правил зобов'язує адвоката до підписання угоди повідомити клієнту, в яких галузях права він спеціалізується, якщо така спеціалізація існує, а на прохання клієнта – також відомості про стаж роботи адвокатом, наявність досвіду у веденні певної категорії справ та обставини, що можуть вплинути на можливе виникнення конфлікту інтересів.

На цьому етапі формування взаємовідносин адвоката з клієнтом має значення те враження, яке складеться у клієнта за рахунок зусиль самого адвоката. У своєму намірі викликати довіру клієнта адвокат повинен додержувати відчуття міри: уникати вихваляння, не звертатись до хитрощів та обману. Професіоналізм адвоката виявляється також і в тому, що він однаково рівно поводить себе при прийнятті доручення, незалежно від того, наскільки респектабельно виглядає клієнт та наскільки вигідною та резонансною обіцяє бути сама справа.

Довірчі відносини між адвокатом та клієнтом, звичайно ж, встановлюються значно пізніше: у ході виявлення адвокатом професійних та особистих якостей, надання клієнту конкретної допомоги порадою чи на ділі. Тому при прийнятті доручення адвокату не слід одразу розраховувати на довіру клієнта. Клієнт має право надавати лише ту частину інформації, яку, на його думку, можна сповістити адвокату. Однак слід визнати: чим більш повно адвокат проінформований про ситуацію, яка стосується предмета спору, тим більш вірними будуть дії, які адвокат має вчинити для захисту інтересів клієнта.

В юридичній літературі є поширеною позиція, згідно з якою не будь-яке звернення зацікавленої особи є безумовною підставою для укладення угоди та прийняття адвокатом доручення на надання правової допомоги [3]. Між іншим така точка зору вимагає уточнення. З одного боку, договір доручення є цивільно-правовим договором, до принципів укладання якого належить добровільність, вільне волевиявлення кожної зі сторін, взаємна зацікавленість у предметі домовленості (п. 3 ч. 1 ст. 3, ч. 1 ст. 627 ЦК України).

З іншого боку, адвокатура тим і відрізняється від юридичного підприємництва, що надання правової допомоги – це визначене ст. 59 Конституції України та ст. 1 Закону України «Про адвокатуру» завдання адвокатури, це професійний та моральний обов'язок кожного адвоката. Держава встановлює гарантії адвокатської діяльності у ст. 10 Закону України «Про адвокатуру», серед яких заборона допиту адвоката як свідка про обставини, які стали йому відомі у зв'язку з виконанням професійних обов'язків; порушення кримінальної справи щодо адвоката Генеральним прокурором України або його заступниками, прокурорами Автономної Республіки Крим, областей, міста Києва та їх заступниками; заборона огляду документів адвоката; та інші гарантії. Захищаючи адвокатів, надаючи їм певні правомочності, держава не пропонує адвокатурі на розсуд адвокатів інколи надавати, а інколи не надавати правову допомогу. Держава зобов'язує адвокатуру виконувати публічно-правову (державну) функцію надання правової допомоги (ст. 59 Конституції України). У зв'язку з цим

відмова від прийняття доручення та надання правової допомоги в кожному конкретному випадку повинна бути обумовлена поважними причинами. Тут буде доречним порівняння з професійним обов'язком лікаря, який не має права на власний розсуд ставитись до прийому пацієнтів та погоджуватись призначати їм лікування в залежності від власного бажання та настрою. Поважними причинами відмови адвоката від прийняття доручення у справі може бути визнано таке: неможливість належним чином виконати доручення клієнта у зв'язку із професійною завантаженістю (участь в інших процесах), за станом здоров'я, у зв'язку з перебуванням у відпустці та т.ін.

Крім того, слід мати на увазі, що адвокат захищає лише законні інтереси клієнтів, у зв'язку з чим відмова від вчинення однозначно незаконних дій на прохання клієнта є повністю виправданою. Стаття 22 Правил адвокатської етики зобов'язує адвоката додержувати принцип законності на стадії прийняття доручення від клієнта. Зокрема, адвокату забороняється приймати доручення, якщо результат, якого бажає клієнт, або засоби його досягнення, на яких клієнт наполягає, є протиправними. Якщо клієнт наполягає на використанні засобів виконання доручення, котрі є протиправними, адвокат повинен повідомити клієнта про неприпустимість їх застосування та вказати на можливі законні шляхи досягнення того самого або подібного результату. Якщо і при цьому не вдається узгодити з клієнтом зміну змісту доручення, адвокат зобов'язаний відмовитись від укладення з клієнтом угоди.

Окремої уваги заслуговують випадки, коли адвокат бажає прийняти доручення, але внаслідок положень законодавства не має права на його прийняття. Обставини, які виключають участь у справі адвоката як представника особи, зазначені у ст. 7 Закону України «Про адвокатуру»: «Адвокат не має права прийняти доручення про дання юридичної допомоги у випадках, коли він у даній справі подає або раніше подавав юридичну допомогу особам, інтереси яких суперечать інтересам особи, що звернулася з проханням про ведення справи, або брав участь як слідчій, особа, що провадила дізнання, прокурор, суддя, секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, представник потерпілого, цивільний позивач, цивільний відповідач, свідок, перекладач, понятий, у випадках, коли він є родичем будь-кого із складу суду».

Правила адвокатської етики також встановлюють обмеження та заборони на прийняття доручення в окремих випадках. Як здається, в окремих випадках норми Правил адвокатської етики сформульовані не досить вдало. Так, ч. 1 ст. 20 Правил передбачає, що адвокат зобов'язаний відмовитись від прийняття доручення, якщо є розумно достатні підстави вважати, що стосовно даного доручення норми цих Правил, у яких втілено принцип компетентності, не можуть бути адвокатом дотримані.

Така норма Правил негативно впливає на престиж адвокатської професії, ставить під сумнів виконання адвокатами їхнього професійного обов'язку щодо надання кваліфікованої правової допомоги, виконання інших завдань адвокатури. Принцип компетентності передбачає, що адвокат повинен постійно вдосконалювати свій рівень знань, бути здатним кваліфіковано діяти в різних практичних ситуаціях.

Отже, ч. 1 ст. 20 Правил необхідно виключити, залишивши наступні частини зазначеної статті, відповідно до яких: «У разі, коли для досягнення рівня компетентності, необхідного для належного виконання доручення, адвокату потрібна спеціальна підготовка, що виходить за межі звичайної підготовки до справи і вимагає значного часу через відсутність у адвоката спеціальних знань законодавства, що підлягає застосуванню в даному разі, або досвіду ведення відповідної категорії справ, адвокат зобов'язаний до укладення угоди з клієнтом попередити його про необхідність такої підготовки».

Адвокат не повинен приймати доручення на надання правової допомоги, якщо він через обсяг зайнятості не зможе забезпечити розумно необхідну сумлінність виконання доручення, досконалість, ретельність підготовки, оперативність при виконанні доручення, окрім випадків, коли відмова від прийняття доручення в конкретній ситуації може призвести до суттєвого порушення прав та законних інтересів клієнта, або коли клієнт дає згоду на запропоновані йому строки виконання доручення, якщо відстрочка об'єктивно не повинна суттєво позначитись на можливості належного виконання доручення. У будь-якому разі до укладення угоди з клієнтом адвокат зобов'язаний попередити клієнта про складнощі й можливі негативні наслідки для результату виконання доручення, пов'язані з обсягом зайнятості цього адвоката.

Адвокат не повинен приймати доручення на виконання дій, що виходять за межі його професійних прав та обов'язків.

Стаття 23 Правил встановлює обмеження відносно прийняття адвокатом доручення, якщо при цьому порушується принцип неприпустимості представництва клієнтів із суперечливими інтересами. Так, адвокат не має права приймати доручення, якщо інтереси клієнта об'єктивно суперечать інтересам іншого клієнта, з яким адвокат (адвокатське об'єднання) зв'язаний угодою про надання правової допомоги, або якщо є розумні підстави вважати, що передбачуваний розвиток інтересів нового і попереднього клієнта призведе до виникнення суперечності інтересів.

Вказане обмеження може бути скасоване за письмовою згодою всіх клієнтів, інтереси яких є (або можуть стати) суперечливими.

Адвокат не може прийняти доручення, знаючи, що його виконання може суперечити його власним інтересам, інтересам його родичів чи адвокатського об'єднання, членом котрого він є, або суперечитиме його професійним та іншим обов'язкам, партійним чи релігійним переконанням. Прийняття доручення за таких обставин можливе лише за умови повідомлення клієнту про можливий конфлікт інтересів і отримання письмової згоди клієнта на представництво його інтересів цим адвокатом, а також за умови, що адвокат впевнений, що він зможе зберегти незалежність і об'єктивність своїх висновків та дій, а також дотримання всіх інших професійних та етичних вимог при виконанні цього доручення.

У будь-якому разі адвокату забороняється приймати доручення, у предметі якого безпосередньо зацікавлений він особисто або його близький родич (або партнер, помічник, член технічного персоналу, член адвокатського об'єднання,

до якого належить адвокат), від клієнта, інтереси котрого суперечать інтересам вказаних осіб.

Адвокат, який перебуває в родинних стосунках з іншим адвокатом (батько, мати, син, дочка, рідний брат або сестра, подружжя), не повинен приймати доручення клієнта, знаючи, що його інтереси суперечать інтересам клієнта, якого представляє цей інший адвокат, за винятком надання обома клієнтами згоди після роз'яснення кожному з них його адвокатом ситуації, що склалася.

Особливістю прийняття доручення від клієнта – юридичної особи є те, що носієм прав та обов'язків, які буде захищати або представляти адвокат при наданні правової допомоги, є юридична особа як така. При цьому необхідно розуміти, що, відповідно до Правил адвокатської етики, для цілей передбаченої законодавством взаємодії з клієнтом (узгодження змісту доручення, надання роз'яснень щодо правової позиції у справі та ін.) клієнта уособлює особа, яка від імені юридичної особи уклала угоду на надання останній правової допомоги, маючи на те належні повноваження. Крім того, клієнта може уособлювати також інша особа або особи, зазначені в договорі про надання юридичної допомоги. Відповідно до ч. 1 ст. 48 Правил адвокатської етики, на відносини щодо надання правової допомоги клієнту – юридичній особі в повному обсязі поширюються норми цих Правил, що регламентують поведінку адвоката в ситуаціях існування або виникнення конфлікту (суперечності) інтересів.

Специфіка прийняття та виконання доручення за зазначеною категорією справ полягає в тому, що в період дії угоди про надання правової допомоги клієнту – юридичній особі адвокат не повинен укладати угод про надання правової допомоги з особами, що перебувають у трудових, цивільно-правових та інших правовідносинах з клієнтом, якщо це може суперечити інтересам клієнта – юридичної особи або якщо виконання доручення може потягти розголошення відомостей щодо юридичної особи, крім випадків, коли від імені юридичної особи дається згода належно уповноваженою особою, що не є тією особою, на користь якої така згода запитується.

Приймаючи доручення у справі, адвокат повинен, крім всього іншого, дотримуватись принципу корпоративності та поважати своїх колег, якщо такі вже беруть участь у справі. У зв'язку з цим ст. 27 Правил адвокатської етики встановлює, що до укладення угоди з клієнтом адвокат повинен з'ясувати в нього, чи він не зв'язаний нерозірваною угодою з іншим адвокатом (адвокатським об'єднанням) на виконання тотожного або такого, що частково збігається за обсягом, доручення, а також з'ясувати, з яких причин клієнт бажає відмовитись від подальшого надання йому правової допомоги іншим адвокатом (адвокатським об'єднанням). Якщо ці причини пов'язані з нерозумінням клієнтом об'єктивних характеристик його доручення, обсягу професійних прав та обов'язків адвоката тощо, адвокат повинен дати клієнту відповідні роз'яснення.

Якщо клієнт наполягає на заміні адвоката, що виконує доручення, адвокат може прийняти доручення після того, як угоду з іншим адвокатом (адвокатським об'єднанням) буде розірвано.

Неприпустимо прямо або опосередковано схилити клієнта до зміни адвоката, якщо немає об'єктивних підстав вважати, що подальше надання правової допомоги клієнту іншим адвокатом може завдати шкоди його інтересам.

Стаття 65 Правил адвокатської етики встановлює, що адвокат не може допускати щодо іншого адвоката:

1) висловлювань, які принижують його честь та гідність, чи таких, що завдають шкоди його діловій репутації, нетактовних та принизливих фраз;

2) розповсюдження неправдивих відомостей про нього;

3) спроб схилити клієнта іншого адвоката до розірвання угоди про надання правової допомоги;

4) спілкування з клієнтом іншого адвоката без згоди останнього з приводу виконуваного ним доручення;

5) намірів схилити до укладення угоди про надання правової допомоги особу, яка звернулась в адвокатське об'єднання до іншого адвоката;

6) умисного обману іншого адвоката стосовно справи, учасниками судового розгляду якої вони обидва є, про час та місце проведення судових засідань, результатів розгляду справи судами різних інстанцій, наявності доказів (та намірів їх подати), які в дійсності не існують, намірів свого клієнта, які стосуються предмета спору та ведення справи, передбачуваних умов мирової угоди.

Адвокат також не повинен обговорювати з клієнтами обставини, які стосуються особистого життя іншого адвоката, його матеріального становища, національної приналежності та інших обставин, які не мають відношення до сутності доручення.

У цілому, прийняття доручення на ведення справи не є найбільш складною стадією у взаємовідносинах адвоката з клієнтом. У більшості випадків на даному етапі клієнт відчуває надію на те, що адвокат, до якого він звернувся, забезпечить досягнення бажаного результату у його справі. Адвокат також позитивно сприймає нового клієнта чи нове доручення, оскільки кожна справа – це безумовна можливість виявити професійну майстерність. При цьому дотримання вимог, що встановлені законодавством про адвокатуру та Правилами адвокатської етики, є необхідною умовою ефективної взаємодії адвоката з клієнтом та реалізації завдань адвокатури.

Література

1. Правила адвокатської етики // Юридичний вісник України. – 1999. – № 46.
2. Головань І.В. Бізнес-адвокатура в Україні. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток», 2004. – С. 76-89; Каменский В.В. Вопросы этики и закон // Информационный бюллетень Одесской областной коллегии адвокатов. – 2002. – № 3. – С. 26-30; Стецовский Ю.И., Мирзоев Г.Б. Профессиональный долг адвоката и его статус: Монография. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – С. 32-48.
3. Адвокатская деятельность и адвокатура в России. Введение в специальность: Учебник. Ч. I / Под ред. И.Л. Трунова. – М.: Эксмо, 2006. – С. 334; Гольдинер В.Д. Об этике в деятельности адвоката // Советское государство и право. – 1965. – № 10. – С. 96.